

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

УДК 785.7:78.087.68(477.83-21)

Цитування:

Бермес І. Л. Камерний хор як творчий організм (на прикладі дрогобицької «Легенди»). *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2023. Вип. 44. С. 82–87.

Bermes I. (2023). Chamber Choir as Creative Entity (Case Study of Drohobych's "Legend"). *Mystetstvoznavchi zapysky*: zb. nauk. pr., 44, 82–87 [in Ukrainian].

Бермес Ірина Лаврентіївна,

*доктор мистецтвознавства, професор,
завідувачка кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва
Дрогобицького державного педагогічного
університету ім. Івана Франка
<https://orcid.org/0000-0001-5752-9878>
irunabermes@ukr.net*

**КАМЕРНИЙ ХОР ЯК ТВОРЧИЙ ОРГАНІЗМ
(НА ПРИКЛАДІ ДРОГОБИЦЬКОЇ «ЛЕГЕНДИ»)**

Мета статті – розкрити особливості творчої діяльності муніципального камерного хору «Легенда» під орудою Наталії Самокішин. **Методологія дослідження.** Методологічну основу статті становлять загальнонаукові теоретичні методи систематизації та узагальнення для відтворення прикмет репетиційної та концертної практики камерного хору «Легенда». **Наукова новизна** статті полягає у тому, що вперше схарактеризовано період діяльності хору (2013–2023) під керівництвом Н. Самокішин, виокремлено головні методичні принципи її роботи, репертуарні пріоритети, ключові моменти у діяльності «Легенди». **Висновки.** Хорове виконавство на сучасному етапі розвивається відповідно до соціокультурних обставин і запитів слухацької аудиторії. Воно має схильність до «камернізації» хорового мистецтва, появи малих складів хорових колективів. Це продиктовано як економічними проблемами, так і бажанням мінімальними засобами забезпечити виконання музичних опусів. Українське хорове мистецтво, презентоване на сучасному етапі здебільшого камерними хоровими колективами, – яскраве явище національної культури, якому притаманне «соборне» начало з функцією колективної свідомості. На прикладі діяльності муніципального камерного хору «Легенда» (м. Дрогобич) розкриваються засади творчої практики колективу, що поєднує традиції та новації у пошуку виконавських прийомів, репертуарної палітри, інтерпретаційних версій, сценічного «образу». Колектив успішно демонструє, що з усіх напрямків сучасної звукотворчості саме хорова музика вирізняється значущим смисловим навантаженням, є вельми важливою для художньої трансляції актуалізованих у сьогоденні тем і музичних технологій.

Ключові слова: хорове виконавство, камерний хор, дрогобицька «Легенда», репертуар, творча діяльність.

Bermes Iryna, Doctor of Arts, Professor, Head of the Department of Vocal and Choral, Choreographic and Fine Arts, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Chamber Choir as Creative Entity (Case Study of Drohobych's "Legend")

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the creative activity of the municipal chamber choir "Legend" under the leadership of Natalia Samokishyn. **Research methodology.** The methodological basis of the article consists of general scientific theoretical methods of systematisation and generalisation to reproduce the characteristics of the rehearsal and concert practice of the chamber choir "Legend". **The scientific novelty** of the article lies in the fact that for the first time, the period of the choir's activity (2013-2023) under the direction of Natalia Samokishyn is characterised, the main methodological principles of her work, repertoire priorities, and key moments in the "Legend's" activity are identified. **Conclusions.** Choral performance at the modern stage develops in accordance with socio-cultural circumstances and audience demands. It tends towards the "chamberisation" of choral art, the emergence of small-scale choral groups. This is dictated by both economic issues and the desire to provide the performance of musical works with minimal resources. Ukrainian choral art, presented at the modern stage mostly by chamber choral ensembles, is a vibrant phenomenon of national culture characterised by a "cathedral" beginning with the function of collective consciousness. The principles of creative practice of the "Legend" municipal chamber choir (Drohobych town), which combines traditions and innovations in the search for performance techniques, repertoire palette, interpretational versions, and stage "image", are revealed. The ensemble successfully demonstrates that among all directions of

contemporary sound art, choral music stands out with significant semantic content, making it crucial for the artistic interpretation of themes and musical technologies updated in the present day.

Keywords: choral performance, chamber choir, Drohobych's "Legend", repertoire, creative activity.

Актуальність теми дослідження. Сучасне хорове мистецтво – явище багатостильове і поліжанрове. Саме ці прикмети спонукають хормейстерів і співаків хорових колективів ставити і вирішувати складні виконавські завдання, пов'язані з актуалізацією й озвученням музичних творів попередніх і сучасної епох в українській культурній простір, апробацією експериментальних підходів до хорових композицій та виконавства. Йдеться про популярні сьогодні «моделі» хорових колективів, зокрема камерного складу, вибір репертуару, в якому поєднувалися б хорові тембри з інструментальним звучанням, звукообразальним досвідом тощо.

Хорове мистецтво – один із ключових елементів української культури, а хорове виконавство – один із найпоширеніших її видів. Чимало яскравих колективів на культурній мапі України – свідчення життєдайності національних хорових традицій, що підтверджується їхньою участю у численних фестивалях і конкурсах міжнародного та всеукраїнського рівнів. Такий «контент» хорового виконавства є природною мотивацією для композиторів, які активно творять у цій жанровій сфері.

Серед українських хорових колективів академічного напрямку домінують сьогодні камерні, що стали унікальним явищем національного хорового мистецтва, новою формою вокальної організації. Камерний хор можна схарактеризувати як колектив гармонійної взаємодії невеликої кількості співаків (20–40) у певному обмеженому просторі (мікрокосмі), який вирізняється мобільністю, художньою узгодженістю, збалансованістю, майстерною інтерпретацією хорових творів під орудою диригента. Камерні хори можуть виконувати програму на різних концертних площадках і створювати особливий психологічний комунікаційний «клімат» під час виступів. Серед численних камерних хорових колективів у музичному мистецтві України свою нішу зайняв хор «Легенда» з Дрогобича. Оскільки період діяльності хору під художнім керуванням Н. Самокішин ще не був предметом окремої уваги дослідників, актуальність статті виявляється саме у цьому.

Мета статті – розкрити особливості творчої діяльності муніципального камерного хору «Легенда» під орудою Наталії Самокішин.

Аналіз досліджень і публікацій. На жаль, про камерне хорове виконавство написано дуже мало. Це, здебільшого, праці А. Лашенка (монографія «Хорова культура: аспекти вивчення та розвитку» (1989), дисертаційне дослідження «Хорова культура як предмет вивчення» (1990), статті «Українське хорове мистецтво ХХ століття» (2000), «Про виконавське мистецтво і композиторську творчість» (1974)), в яких спорадично підіймаються питання з цієї проблематики; статті О. Марача «Камерне хорове виконавство: тенденції розвитку у добу державної незалежності (на прикладі Західного регіону України)» (2014), «Актуалізація регіонального хорового мистецтва України у діяльності Хмельницького муніципального камерного хору: за матеріалами інтерв'ю з маестро Ігорем Цмуром» (2012), Л. Шпренгель «Мистецтво камерних хорів» (1974); окремі аспекти участі камерних хорів у фестивальному русі України підіймалися Л. Пархоменко («Фестивальні форми інтеграції хорового руху України» (за здобутками «Золотоверхого Києва»)» (2008)); останнім часом діяльність камерних хорів стала предметом уваги А. Сіраш («Камерне хорове мистецтво України: етап становлення» (2017)).

Про специфіку вокально-хорової роботи, особливості формування репертуару та репертуарну палітру камерного хору «Легенда» писала Є. Шуневич. Діяльність камерного хору «Легенда» у контексті виконавських традицій хорового мистецтва України була предметом уваги І. Дем'янця. Загальні відомості про колектив належать перу Б. Пица, вміщені в «Українській музичній енциклопедії» та журналі «Музика».

Якщо історія заснування хору, його діяльність під диригуванням О. Цигилика та І. Циклінського була предметом уваги науковців, то останні десять років, коли колектив очолює Н. Самокішин, якимось випадком з поля зору і успішна практика роботи хору залишилася на маргінесі. Тому розкрити найважливіші аспекти діяльності «Легенди» та методи роботи його художньої керівниці

Н. Самокішин – це продовжити історію колективу, схарактеризувати його роль у піднесенні культурного життя міста та регіону, пропагуванні української хорової музики на всеукраїнських і міжнародних конкурсах.

Виклад основного матеріалу. Зміни у суспільній свідомості українців у період «хрущовської відлиги» вносять корективи й у культурне життя країни. Саме у мистецькій царині з'являється можливість звернутися до духовно-особистісного, зокрема у хоровій музиці. Це спонукало до відродження жанру хорової мініатюри, викликаного низкою чинників, як-от «суспільна необхідність, умови розвитку, наявні мистецькі традиції, тонус і спроможності виконавства, жанрові засади, моделі, індивідуальний творчий пошук» [3, 207]. Ба більше, хорова мініатюра вирізняється здатністю «до відбиття в малій формі значного змісту» [1, 7], водночас корелює «зі специфікою ліричного висловлювання» [там само]. Цей жанр став вельми затребуваним, склав основу репертуару камерних хорів, перший із яких було засновано В. Іконником у Києві 1964 року.

Дрогобицька «Легенда» започаткована 1970 року Олегом Цигиликом як аматорська хорова капела. Талант, залюбленість до співу, хорової справи, невичерпна енергія, високопрофесійна опінія Олега Івановича дали змогу залучити до складу колективу чимало талановитих і охочих до співу, які активно включилися у роботу. Диригент приділяв достатню увагу «хоровому вокалу, прищеплював і розвивав навички акапельного академічного співу, ...мав тонку художню інтуїцію» [4, 66]. У полі зору маестро була сфера розширення художньо-звукового потенціалу хору, який він трактував як особливий музичний інструмент.

О. Цигилик як неперевершений майстер інтерпретації хорової мініатюри зумів згуртувати колектив односторонців, добитися високого рівня звукотворчості, спрямованої на відтворення художнього образу через розширення прийомів вимови-інтонування, об'єднання випуклих інтонаційно-мовних мікроструктур у єдине смислове ціле. У виконанні капели хорова мініатюра набула нових рис, головно зріс рівень інформативності її художнього змісту. «Вихованці» капели, які пройшли вокально-хорову підготовку в умовах репетиційних занять з маестро, є адептами його виконавського стилю, що базується на глибинних, кореневих традиціях української школи хорового співу.

Під орудою І. Циклінського (1978–1980, 1986–2013) хор було реорганізовано у камерний, до якого складу ввійшли студенти та викладачі музичних навчальних закладів Дрогобича. Відповідно до соціокультурних обставин колектив значно розширив репертуарний список, до якого ввійшли духовні та світські хорові твори зарубіжних і українських композиторів різних стилів, підготував низку тематичних програм, як-от «Українська духовна музика», «Українська народна пісня», «Західноєвропейська музика ХХ століття», «Популярна музика» та інші. Прикметно, що «Легенда» почала активно гастролювати, брати участь і перемагати у численних міжнародних хорових конкурсах і фестивалях. І. Дем'янець, як учасник хору під керуванням І. Циклінського, підкреслює, що «Легенді» притаманні «ансамблева довершеність, чистота інтонування, бездоганне злиття всіх голосів, м'якість теситурних переходів, чіткість словесного ансамблю в поєднанні з тембровою рельєфністю окремих груп хору...» [2, 161]. Диригент весь час знаходився у пошуку нових форм і засобів хорової виразності, тембрової семантики хорових голосів. Саме голос співака І. Циклінський трактував як необхідну умову творчого пошуку художнього результату – переконливої інтерпретації творів із репертуарного списку. «Легенда» успішно репрезентувала хорові композиції, інтегруючи й актуалізуючи їх у національний і європейський музичних простір.

2013 року «Легенду» очолила Н. Самокішин. Співаючи у колективі і працюючи його хормейстером, Наталія Миколаївна набула достатнього досвіду, зуміла у складних умовах нестабільності втримати «Легенду» на плаву. Початковий період хоча і позначений труднощами, як-от пошуком кадрів і їх плінністю, недофінансуванням, однак створення умов для збереження та розвитку традицій, закладених попередниками, визначило вектор творчої діяльності хору, що репрезентує художню самостійність, високі потенційні можливості, стабільність і конкурентоспроможність. На думку Є. Шуневич, «завдяки їй (Н. Самокішин – І. Б.) наполегливій праці, фанатичній любові до колективу, вмінню налагоджувати стосунки з професіоналами ...вдалося ... вивести хор на новий щабель творчого зростання» [5, 175].

У полі зору Н. Самокішин завжди домінують питання репертуару. Це, передусім, твори українських композиторів різних періодів, так само нові опуси для хору, котрі

проходять випробування на художню відповідність сучасним культурним запитам. Такий ретельний підхід диригентки до вибору репертуару пояснюється й урахуванням усіх факторів і контекстів для забезпечення «сценічного життя» твору.

Ще один вельми важливий принцип формування репертуару «Легенди»: озвучення як світської, так і духовної музики як обов'язкових констант, як тяглість академічної хорової традиції на сучасному етапі. Так, духовні твори, як-от «Восхвалю ім'я Бога могого піснею» Д. Бортнянського, «Радуйтеся праведній» М. Березовського, «Ангел Вопієше» М. Вербицького, «Отче наш», «Тебе Бога хвалим» М. Леонтовича, «Святий Боже» Я. Яциневича, «Хорони мене Боже» Б. Фільц, «Боже спаси мене» М. Скорика, «Отче наш» Є. Станковича, «Пресвятая Богородице», «Тільки в Богові спокій душі моїй» Г. Гаврилець, «Трисвят» Т. Яшвілі, «Кутіє», «Alleluja» П. Янчака та ін., зайняли гідне місце у репертуарі «Легенди».

Відповідно до історичних реалій колектив озвучує твори патріотичні, так само композиції сучасних українських митців: «Заспіваймо пісню за Україну» О. Пономарьова (аранжування Я. Карпіва), «Гей, пливе кача» (аранжування В. Якимця, переклад для хору О. Токар), Біля тополі» Петра і Павла Солодухи (аранжування Д. Василик), «Шуміла ліщина» М. Скорика (аранжування М. Гобдича), «Садок вишневий коло хати» Є. Станковича, «Чарівна скрипка» І. Поклада (аранжування О. Токар), «Ой, на горі імбер» обробка Є. Савчука, «Не стій вербо» обробка В. Грицишина та інші.

Н. Самокішин розкриває художній образ, закладений у хоровій партитурі, передусім через вокальну інтонацію, пов'язану з поетичним словом. Діапазон пошуку інтонаційного наповнення хорового твору завжди підпорядкований його смислової значущості. Йдеться про культивування особливої співочої інтонації, закладеної у симбіозі «слово-звук», роль якої у розкритті художнього образу твору важко переоцінити.

У процесі розучування твору Наталія Миколаївна «шукає» вокально-хорові прийоми, які б сприяли розкриттю найтонших нюансів художнього змісту. Тому інтерпретації диригентки є прикладом гармонійного поєднання музично-звукового і змістово-мисленневого компонентів. Кожна «озвучена» хорова партитура вирізняється привнесенням у виконання власної «точки зору», власних смислових нюансів.

Переконливі інтерпретаційні версії досягаються шляхом пошуку вдалих фактурно-тембрових рішень, широкої динамічної палітри, досконалого ансамблю. У роботі над твором Н. Самокішин прагне досягнути неповторності інтерпретації художнього образу, проте завжди виключно у межах авторського задуму, виокремлюючи необхідні моменти у процесі розкриття драматургічної ідеї кожного твору.

Беручи у роботу той чи інший хоровий твір, Н. Самокішин акцентує увагу на елементи хорової звучності, зокрема один із найважливіших – стрій. Саме це й визначає завдання, які ставить перед собою хормейстер, і які спрямовані на досягнення стильової відповідності хоровим традиціям завдяки ретельному балансуванню мелодично-горизонтального та вертикально-гармонічного строю і фактурних пластів.

Вельми важливим методом роботи диригентки з хором є вміле використання вокальних, ансамблевих, дикційно-артикуляційних навичок, діапазону технічних і виражальних засобів хорових голосів, які у комплексі сприяють розвитку творчої активності виконавців, дають їм можливість вдосконалюватися та реалізуватися, відчути неймовірну силу емоційного впливу хорового твору. Вдалі темброві поєднання, співоча манера, ансамбль окремих хорових партій і всього хору, довершений стрій – органічні елементи творчого «організму» «Легенди». Ба більше, акустично-співочі співзвуччя «голосу» хору наповнені енергією емоційно-звукових вібрацій співочих голосів, кордоцентричності. І саме це вирізняє колектив серед інших.

Муніципальний камерний хор «Легенда» – лауреат всеукраїнських і міжнародних конкурсів і фестивалів («XIV Міжнародні концерти церковної музики» (2014), міжнародний фестиваль церковної музики «Хайнувка 2016» (Польща), 62 Міжнародний хоровий конкурс «Хабанер і поліфоній» (м. Торрев'еха, Іспанія, 2016), «Міжнародний фестиваль-конкурс танцю, музики та співу» (м. Неос Мармарас, Греція, 2018), фестиваль народної творчості «AUFSTEIRERN» (м. Грац, Австрія, 2019), IX Всеукраїнський хоровий конкурс ім. Миколи Леонтовича (м. Тернопіль, 2021). Колектив гідно представляє хорові твори, зокрема й українських композиторів, на європейських сценах, впроваджуючи їх у широкий музичний простір.

«Легенда» – активний учасник культурно-мистецьких заходів, які відбуваються у Дрогобичі та регіоні. Колектив

щорічно виступає з концертними програмами на День Незалежності, День міста, День Європи, День захисників і захисниць України, День пам'яті жертв Голокосту та ін. Камерний хор «Легенда» є неодмінним учасником Шевченківських концертів, церемонії вручення Міжнародної премії імені Івана Франка та Міжнародного фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі.

Н. Самокішин іде в ногу з життям, знаходиться у постійному пошуку, старається враховувати не тільки вокальні можливості, а й запити учасників хору. Так, у червні 2022 року відбулася прем'єра світових і українських хітів. Під час концерту прозвучали такі твори: «Bolleras sevilianas» E. Fabres, «Smoke gets in your eyes» J. Kern, «The Phantom of the opera» A. Webber, «Libertango» A. Piazzolla, «Yesterday» B. Chilcott, «Don't worry, be happy» B. Ferrin, «Bohemian Rhapsody» F. Taylor, «Besame mucho» J. Galvan, «Попурі» українських пісень в обробці О. Токар.

У серпні 2023 року до Дня незалежності України та церемонії вручення міжнародної премії імені Івана Франка «Легенда» підготувала месу аргентинського композитора Мартина Палмері «Буенос-Айрес» («MISATANGO»), що з успіхом була виконана у концертних програмах цих мистецьких заходів. Майстерне виконання, цікава інтерпретаційна версія циклічного твору, в якому вдало корелюють риси сакраментального католицького Богослужіння зі стилістичними особливостями поширеного в Аргентині танго, створили неповторну емоційну енергетику, що стала «посередником» у комунікаційній ланці «виконавці – слухачі».

З початку російської збройної агресії проти України колектив систематично організовує благодійні концерти на підтримку ЗСУ, влаштовує концерти для вимушено переселених осіб та жителів міста Дрогобич. Щонеділі колектив співає Службу Божу у церквах Львівщини, відтак – виконує патріотичну програму, збирає кошти на потреби української армії. За цей час хор побував у Мостиськах, Івано-Франковому, Новояворівську, Стрию та навколишніх містах і селах Дрогобиччини.

«Легенда» – хоровий колектив, який постійно оновлюється, оскільки основну частку його складу складають студенти музичних навчальних закладів міста. Для них «Легенда» є своєрідною «школою» набуття знань, елементів вокально-хорової техніки та хорової звучності, вдосконалення виконавської

майстерності; творчою лабораторією, в якій опановується широкий спектр хорових опусів, які згодом можна використати у навчальному процесі чи виконавській практиці.

Н. Самокішин не тільки художня керівниця, диригентка «Легенди». Вона ще й успішна менеджерка, організаторка, дизайнерка сценічних костюмів хору.

Висновки. Сьогодні муніципальний камерний хор «Легенда» – колектив одностумців, єдиний творчий організм, що володіє значним виконавським потенціалом. І це дає можливість позиціонувати співоchu манеру, що вирізняється емоційною та психологічною глибиною з тонким, філігранним «оздобленням» деталей. Виконавській манері хору притаманні гнучке фразування, широка амплітуда темброво-інтонаційних відтінків, артистизм. До характерних рис «Легенди» можна віднести особливу вокально-співоchu «природу» хору, що володіє необмеженим запасом варіативних можливостей, серед яких – темброве забарвлення голосу та його виразність як необхідні умови для повноти розкриття емоції, що переживається; особлива увага до поетичного слова, проникливість звучання. Муніципальний камерний хор «Легенда» – колектив, який здатний вирішувати найрізноманітніші творчі завдання.

Незважаючи на те, що існує традиційний погляд щодо тлумачення природи, ролі, комунікативних векторів, виконавських форм функціонування хору, Н. Самокішин сповна використовує співоcho-голосовий ресурс хору, сучасні підходи до хорового виконавства не тільки через «пошук» краси звуку, виразність виконання, точність у відтворенні ремарок композитора, а й цікаві рішення, як-от нетрадиційна розстановка хору, перегруповання співаків, театралізація тощо. Це і визначає напрямки діяльності «Легенди», її репертуарні пріоритети, участь у міжнародних і українських акціях, фестивалях, конкурсах, концертних заходах.

Література

1. Варакута М. Жанр хорової мініатюри в сучасній українській музиці (на прикладі творчості В. Зубицького): автореф. дис. ... канд. мистецтв. : спец. : 17.00.03. Одеса, 2011. 16 с.
2. Дем'янець І. Камерний хор «Легенда» в контексті виконавських традицій хорового мистецтва України. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія: Мистецтвознавство. 2005. Вип. 8. С. 154–163.

3. Пархоменко Л. Українська хорова п'єса. (Типологія, тематизм, композиція). Київ : Наукова думка, 1979. 220 с.

4. Пиц Б. «Легенда». *Українська музична енциклопедія*. Київ : ІМФЕ НАН України, 2011. Т. 3. С. 65–67.

5. Шуневич Є. Особливості репертуарної політики муніципального камерного хору «Легенда» (м. Дрогобич). *Хорове мистецтво та його подвижники*. Матеріали VII міжнародної інтернет-конференції. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. С. 166–178.

References

1. Varakuta, M. (2011). Genre of choral miniature in modern Ukrainian music (on the example of the work of V. Zubytskyi). Candidate's thesis. Odesa [in Ukrainian].

2. Demianets, I. (2005). Chamber choir "Legend" in the context of performing traditions of choral art of Ukraine. *Bulletin of the Precarpathian University*. Series: Art History, 8, 154–163 [in Ukrainian].

3. Parkhomenko, L. (1979). Ukrainian choral piece. Typology, thematics, composition. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

4. Pyts, B. (2011). Legend "Legend". *Ukrainian Music Encyclopedia*. Kyiv: IMFE NAN Ukraine [in Ukrainian].

5. Shunevych, Ye. (2018). Peculiarities of the repertoire policy of the municipal chamber choir "Legend" (Drohobych). Choral art and its ascetics. Materials of the VII International Internet Conference. Drohobych [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 04.10.2023
Отримано після доопрацювання 09.11.2023
Прийнято до друку 17.11.2023*